

## **Schuller Csaba: Sport és felzárkóztatás: Underclassbeli fiatalok sport általi emancipációjának lehetőségei**

*A szerző írása egy tudományos pályamunka tanulmányba történt összefoglalása. A szerző tudományos dolgozatával a XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Társadalomtudományi Szekció Szociális Munka és Szociálpolitika alszekciójában 1. díjat nyert.*

*(A főszerkesztő)*

### **Absztrakt**

A magyar társadalomban a cigányság egy jelentős része olyannyira elszegényedett, hogy a hazai underclass szinte teljes egészében etnicizálódott. A periférián kívüli kisebbségi lét és a deprivációs spirál ellehetetleníti a többségi társadalommal való kooperáció lehetőségét, a társadalmi mobilitást.

Elméletem szerint az underclassban a szegénykultúra strukturálja a mindennapokat, sok esetben ez jelöli ki az egyén pozícióját a közösségben. Ennek egyik, ha nem a legfontosabb eszköze az erőszak, az agresszió. Felértékelődik a fizikum, a küzdelemben való jártasság az underclassbeli ifjúság körében. Dolgozatomban azt állítom, hogy a szociális munkás a sportot – különösen a küzdősportot – felhasználva megteremthet egy olyan interakciós teret, ahol kialakul a bizalmi légkör, és lehetővé válik az emancipáció érdekében végzett segítő munka.

Írásomban bemutatom a főbb sportszociológiai és sportpszichológiai elméleteket annak integrációs, valamint személyiségformáló hatásáról. A brazil Fight for Peace és az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat Tanoda Programjának metódusa, illetve eredményei alapján megvizsgálom a sportban rejlő lehetőségeket már meglévő kutatási eredményekre, illetve az általam felvett interjúkra támaszkodva.

### **Abstract**

My thesis states that the culture of poverty structures the life of the underclass. It points the position of the individual in his community in many cases. One of the most important instruments is the violence, the aggression. It valorizes the physical condition and the fighting skills among the youth of the underclass. In this paper, I claim that the social worker, through sport, particularly, martial art activity, is able to create such an interaction sphere. It could be serviceable of shaping an atmosphere of trust which can be the base of working for emancipation.

In a comprehensive literature comparison, I present the main underclass and poverty theories, the measure and importance of the historical and social embedding of sport activities, the theories of sport sociology and sport psychology about the effectiveness of sport in social inclusion and the improving of personality. I examine the opportunities within sport activities comparing the methodology Brazilian Fight for Peace and the Study Program of the Roma Gentilitial Self-Government of Újpest

## Bevezetés

Az utóbbi időben a sportról szóló diskurzus felélénkült Magyarországon. A Bozsik-program, a stadionépítési hullám, az elképzelés, hogy Magyarországot újra felrajzolja a kormány a nemzetközi sporttérképre, erőteljes hatással van a közbeszédre. Ezek mellett és néha ezekkel összefüggésben, jelen van a hazai cigánysággal kapcsolatos vita is. A „cigánybűnözés”, a „cigánykérdés megoldása” már nem pusztán a szélsőséges internetes portálok oldalain és paramilitáris szerveződések pamfletjeiben megtalálható jelszavak, hanem a mainstream politikába is beszivárgó, a vitákat meghatározó elemekké váltak.

A Farkas Flórián – az Országos Roma Önkormányzat elnöke – által bejelentett bokszakadémia programjának alapjait már 2010-ben letették. Akkor kötöttek egy megállapodást, mely szerint a kormány kiemelten támogatja a leszakadó régiók cigány származású fiataljainak sportolását – elsősorban az ökölvívást. A tervek szerint 30 000 roma fiatal szerettek volna bevonni a programba, és az első akadémiát meg is nyitották Szolnokon, a Hegedüs T. András Szakiskolában, 2013 májusában (nemzetisport.hu). Azóta több jel utal arra, hogy a kezdeményezés megrekedt, az ígért pénzek nem érkeztek meg (hvg.hu).

A sport felzárkóztatásban betöltött pozitív szerepét evidenciaként kezelő politikai diskurzus miatt úgy éreztem, foglalkozni kell a kérdéssel. Dolgozatom témája a sport emancipációs lehetőségének vizsgálata az underclass fiataljainak körében. Az underclassfogalom egy létező, minden posztindusztriális társadalomban megtalálható, sajátos viselkedési normákkal rendelkező, rendkívül rossz körülmények között élő, gazdasági és társadalmi deprivációban lévő populációt jelöl (a magyarországi cigányság jelentős része). Ebben a közegben az erőszak sok esetben az egyik legfontosabb rendező elv, ami meghatározza az egyéni pozíciókat. Éppen ezért azt állítom, hogy a sport hozzájárulhat a freirei értelemben (2003) vett emancipációhoz, alkalmas lehet az underclassba tartozó ifjúság megszólítására, és használható intervenció eszközként a szociális munkában.

Elemzésemben két felzárkóztató jellegű programot hasonlítok össze: a Rio de Janeiró-i Fight for Peace és az Újpesti Cigány Közösségi Ház küzdősportokra épülő, fiatalokat megcélzó kezdeményezését. A Fight for Peace esetében a már meglévő kvalitatív és kvantitatív kutatási eredményeket veszem alapul, míg a Cigány Közösségi Háznál saját interjúkra hagyatkozom, melyeket a program szervezőivel és az ökölvívóedzővel vettem fel.

Dolgozotomban érvek és ellenérvek ütköztetésével mutatom be az underclassba sorolt emberek életkörülményeinek egy-egy meghatározó mozzanatát, sportszociológiai elméletek és empirikus adatok mentén elemzem a sport szerepét a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésében. A sportpszichológia eredményeit felhasználva a sport egyénre és közösségre gyakorolt hatását vizsgálom. Végezetül az elméleti keretekre, saját és mások által felvett empirikus adatokra támaszkodva a gyakorlati alkalmazás tapasztalatait elemzem.

## Az erőszak szerepe

Az általam vizsgált célcsoportot leginkább az underclass-definícióval tudtam leírni, annak ellenére, hogy tisztában vagyok a fogalmi keret limitációival. Az underclass mint feltételezett társadalmi csoport egyik elméletben sincs markánsan behatárolva, és használóit talán joggal érik olyan kritikák, hogy ezzel a fajta diskurzussal hozzájárulnak egyes társadalmi osztályokhoz kötött cselekvők megbélyegzéséhez, amely csoport végső soron általuk konstruálódik (Wacquant 1997). Ennek ellenére én most mégis egy underclass- definíciót használok, kellő kritikával kezelve a sokaságra mint egységre levonható következtetések validitását. A Szelényi–Ladányi (2003) kutatópáros állítása szerint az underclass kifejezés csakis bizonyos történelmi és társadalmi viszonyok között használható. Olyan kategória,

amely a társadalmi, gazdasági kirekesztés speciális esetének tekinthető. Fogalmi meghatározásuk strukturalista megközelítés, mely a fő generáló tényezőt a dezindusztrializációból a piacgazdaságba való átmenetben látja. Nem gondolják, hogy a szegénység kultúrája miatt alakulna ki az underclass, de olyan tényezőnek tartják azt, amely hozzájárul a deprivált helyzet konzerválásához. Nézetük szerint nincs egységes szegénykultúra, hanem szegénykultúrák vannak. A szegregátumok földrajzilag és etnikailag elkülönülnek, de ez nem jelenti, hogy etnikailag homogén lenne a közösség, hiszen elméletükben a közösség tagjának etnikuma sok esetben társadalmilag konstruált. Amikor dolgozatomban az underclass fiataljairól beszélek, a Szelényi–Ladányi-féle fogalmat használom.

Az underclasst meghatározó mindennapi létélmények, íratlan szabályok – csakúgy, mint minden más csoportban – kijelölik az emberek státuszát a közösségben. A különbség a normarendszert és pozíciót meghatározó cselekvések között van.

Már Oscar Lewis (1968) is komoly figyelmet fordított azon elemekre a szegénykultúrának, amelyek az erőszakhoz és a maszkulinitáshoz kötődnek. A *Sánchez gyermekeiben* több helyütt beszél az erőszak mint rendező elv fontosságáról, státuszteremtő szerepéről. Arról, hogy a „környéken” az alapján ítélték meg az ember értékét, hogy mennyire tudott egy-egy konfliktusos helyzetben „talpon maradni”. Az erőszakközpontú életmód a férfiak körében megjelenik Wilsonnál is (2006), aki a chicagói kutatásai során feljegyezte, hogy a szülők arra tanították a gyerekeket, hogy kerüljék a szemkontaktust az idegenekkel, azonban ha összecsapásra kerül sor, legyenek kemények. Egy ilyen normarendszer teljesen irracionálisnak tűnhet egy középosztálybeli miliőben, nem beszélve arról, hogy nagy eséllyel eliminálja a lehetőségét az ebben a társadalmi közegben produktívnak tartott élethez, ám ezzel szemben a „környéken” ez jelentheti a túlélést.

Ambrus (2000) egy olyan, a telepi emberek körében jól megfigyelhető kisebbségi attitűdből táplálkozó frusztrációról ír, amely nagyfokú agresszióként van jelen, ami rendkívül erős kohéziós erőt ad a csoportnak a külső ellenséggel<sup>1</sup> szemben. A fiatalok közötti kortárs csoportokban erős a dominanciaharc, amit a környezet támogat; a vezéregyeniségeket „kiemeli” a telep és bátorítja őket.

Rácz József (1998) ugyanerre az eredményre jutott: a presztízst a férfiaság, az erő, az életkor és a verbális készség adja. Az erőszak kiemelt fontosságú. A lakótelepen töltött 122 vizsgált naphoz 17 alkalommal fordult elő a vizsgált alanyok által elkövetett csoportos erőszak személyek ellen (Rácz 1998: 120). A Paul Willis (2000) által vizsgált csoportnál talált legfontosabb értékek a következők voltak: férfias gőg, teátrális hivalkodás, csoportszolidaritás, nagy próbatétel a szubkultúrában. A vezérek között a verekezésben mutatott képességek alapján dőlt el a dominanciasorrend. Hasonló „osztályozási mechanizmusról” ír Anóka Eszter is saját élményeken alapuló szociográfiájában: „*Azután akarva-akaratlanul megtanultam ütni. Ütni, káromkodni, kiabálni. A hatalmat, a függetlenséget, a szabadságot csak így lehetett kivívni, s ha valaki nem tanult bele a verekezésbe – mint például a húgom –, az mindenkinek prédája lett*” (Anóka 1981: 288).

Az agresszió azonban nem csak az ellenfél ellen irányulhat, és nem csak fizikai formát ölthet. A verbális agresszió ugyanúgy kijelöli a pozícióját mindenkinek a közösségben, mint az ököljog. A másik szóbeli sértegetéséhez ugyanúgy tehetség kell, mint egy jobbegyeneshez, az elhárításhoz és visszatámadáshoz pedig még több. „*Az elmésség lelke a megalázás, a gyengeségek felkutatása*” (Willis 2000: 60). De a hivatalos intézményi struktúra sem képes megállítani a külső világ normáinak beszűrődését, hiába a szigorú rezsimerend az iskolában, ha azt folyamatosan felülírják a „kinti” szabályok.

---

<sup>1</sup> Rendkívül alacsony a toleranciaküszöb. Gyakorlatilag bárki lehet ellenség, aki „nem olyan, mint ők” (Rácz 1998).

*Sokszor megverték. Én innen leginkább arra emlékszem, hogy a szünetekben állok a folyosón a tanári mellett. Hogy meg ne verjenek. És az volt a legborzasztóbb, hogy nem lehetett bemenni a végébe. Lefoglalták. A srácok ott cigiztek. Alkoholoztak. Sokszor füveztek is. Oda csak úgy lehetett bemenni, ha az ember cigizik meg iszik. Én nem cigiztem, nem ittam. Füvezni se füveztem. Ha bemegyek, megvernek. Ha az osztályban maradok, akkor is megvernek. [...]*

*– Mit jelent az, hogy késes iskola?*

*– Hát ha nem adod oda a kajádat, akkor a nyomaték kedvéért előveszik a kést.*

(Tábori 2009: 173)

A tanár, aki az autoritást képviseli, teljesen más reakciót vált ki azokból a fiatalokból, akik egy agresszív, fizikai inzultusokkal telített, kompetitív környezetből érkeznek, ezért a reakciót is ennek fényében kell értelmezni. A „bekóstolás”, a verbális vagy fizikai abúzus, ami esetenként a tanárt éri, annak a vizsgálatára, hogy mennyire „kemény gyerek”. A gyerekek saját osztályozási rendszerük alapján pozicionálják őt. Ha rendet tud tartani, akkor megkapja a tiszteletet, ha nem, akkor „csicska” lesz (Willis 2000).

## **Sport, társadalom, lélek**

A sporttal kapcsolatos közbeszédben folyton-folyvást tetten érhető egyfajta csodavárás. Mintha a sport önmagában olyan tevékenység lenne, amely egyszerre képes a fizikai teljesítőképességeink kitérítésére és pozitív értékek, „tisztá jellem” konstruálására, valamint segíti a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését, a kisebbségek integrációját is. Stan Isaacs (idézi Charnofsky 1974: 144) amerikai sportújságíró nyilatkozta: *„A tehetséggel szemben elhomályosul a faji megkülönböztetés. Bár az előítéletek még nem tűntek el teljesen a sportokból, a sport a demokrácia gyakorlásában messze a nemzet előtt jár.”*

Ez a szervezett keretek között zajló testedzésbe vetett hit a politikai aktorokat is gyakorta megkönyékezi, illetve áthatja. A váci strand és uszoda új tetőszerkezetének átadásakor Simicskó István sportért felelős államtitkár kihangsúlyozta, hogy a sport olyan stratégiai ágazat, mely segíti az integrációt, csökkenti az egyenlőtlenségeket, növeli az önbecsülést és a közösségi felelősségvállalást (Fidesz.hu 2013). A modern sportszociológia és sportpszichológia azonban árnyalja ezt a pozitív képet.

## **Társadalom**

A sport társadalmi alrendszer (Földesiné Szabó et al. 2010), és mint ilyen, nem vonhatja ki magát a társadalom strukturális törvényszerűségeiből fakadó hatások alól. Ha a társadalom jelentős részében megtalálható az előítéletes gondolkodásmód, ha a diszkrimináció fölött szemet hunynak, ha a társadalmi mobilitási csatornák zártak, vagy épp ellenkezőleg, a társadalom nyitott, a státuszöröklődés rendies hagyománya megtörhető, akkor az megjelenik a sportban is. Tehát a sport nem lehet az az idealizált, vágyott világ, ahol mindezek megszűnnek, illetve jelentőségük csökken. *„A sport, mint minden társadalmi produktum, magán hordozza a nemzetek kulturális tradícióinak sajátosságait”* (Perényi 2012: 229).

A társadalomban meglévő egyenlőtlenségek csökkentése, az egyén, illetve a marginalizálódott közösség kompetenciájának sport általi növekedési lehetőségeivel kapcsolatos vélemények erősen megoszlanak a diszkurzív térben. Nádori László (1995) azt állítja, hogy ha a fiatalokban meglévő biológiai szükséglet a mozgásra való tudatos

testneveléssel mozgásigénnyé válik, akkor a társadalmi különbségek ellenére is jobb eséllyel indul egy alacsonyabb sorban lévő egyén a javakért folytatott küzdelemben. Vannak azonban nála pesszimistább hangok is.

John W. Loy szerint (1974) a sport általi kitörési lehetőség a „deklasszált létből” egy túlmisztifikált toposz, amit az amerikai társadalom erősen individualizáló kultúrája hangsúlyoz, hogy ezzel is legitimálja társadalmi berendezkedését. Az egyént teszi felelőssé saját sorsának irányításáért, és felmutatja a lehetőséget, hogy bármit elérhet, ha azért keményen megküzdi.

Az ilyen „kulturálisikon-gyártás” olyan példaképeket állít, akiknek sikerült, mert erősek voltak és harcoltak, szemben azokkal, akiknek nem, mert gyengének bizonyultak. Így a sikertelenség soha nem a rendszer hibája, hanem mindig az egyéné.

Hasonló konfliktuselméletet állított fel Harry Edwards 1973-ban (idézi Carrington 1986: 5), annyi különbséggel, hogy ő etnikai színezettel toldotta meg a koncepciót, amikor körülírta a csoportot, amely az „illúziógyár” vesztesékeként kerül ki. Szerinte a haszonélvező egyértelműen a fehérek által üzemeltetett intézményi, gazdasági, kulturális struktúra, ahol a hatalmi pozíciók közelébe nem engednek színes bőrűeket. A sport egy olyan hamis mobilitási csatornaként van prezentálva az alacsonyabb sorban élő, etnikailag elkülönülő kisebbség számára, amely egy-egy kiemelkedő teljesítményű atléta példája alapján azt a képet erősíti a „lent” lévőben, hogy a jobb élet felé vezető út aranyérmekkel és mezekkel van kiköveve. Edwards szerint valójában arról van szó, hogy így tartják távol őket olyan, akár hatalmi pozícióba is átkonvertálható kulturális tőke megszerzésétől, amely a tanulás útján válna hozzáférhetővé, és amivel valóban segíthetnének közösségük felemelkedését. Ugyanakkor Charnofsky 1969-ben végzett kutatása<sup>2</sup> arra az eredményre jutott, hogy a profi baseballjátékosok „iskolai végzettsége eltolódik a főiskolai, egyetemi képzettség felé” (Charnofsky 1974: 147) a karrierjük során, elősegítve ezzel az edwardsi értelemben vett hasznos tőke birtoklását.

Földesiné Szabó (2010) kihangsúlyozza a sport lehetséges pozitív hatásait a társadalmi és az egyéni egyenlőtlenség leküzdésében, de ugyanakkor rávilágít annak esetleges árnyoldalára is. Azt mondja, hogy a sport terepévé válhat az önmegvalósításnak, de az önpusztításnak is; építheti vagy rombolhatja a jellemet; integrálhat, de szembe is fordíthat csoportokat egymással; levezetheti a feszültséget, de kollektív rombolásra is sarkallhat; a hazaszeretet, de a gyűlölködő nacionalizmus megjelenítője is lehet; funkcionálhat mobilitási csatornaként, ugyanakkor a társadalmi előnyt halmozott előnnyé, a hátrányt pedig halmozott hátránnyá alakíthatja.

Loy (1974) nehezményezi, hogy a sport által generált társadalmi mobilitással<sup>3</sup> kapcsolatos szociológiai diskurzus gyakran megmarad a találgatások szintjén, és nem párosul pontos empíriával. Szerinte a sport társadalmi mobilitási mechanizmusai a következőképpen épülnek fel: 1. A gyermekkori sporttevékenység segíti a fizikum fejlesztését, ami lehetőséget teremt a profi sportba való belépésre. 2. Közvetlenül vagy közvetve előmozdíthatja a tanulmányi eredményeket. 3. „Patronálás”: pénzügyi támogató megléte; népszerű sportolónak megismerkedhet magasabb státuszú partnerrel, és a párkapcsolat révén akár társadalmi osztályt is válthat. 4. Olyan képességek elsajátítása, melyek segítenek a „civil” életben (vezetői képességek).

---

<sup>2</sup> 19–37 év közötti férfiak. Etnikai alcsoportok: 79,5% fehér, 12,3% fekete, 8,2% latin-amerikai. A játékosok mindössze 3%-ának nem sikerült befejezni a középiskolát, és 50%-uk járt legalább egy szemesztert valamilyen felsőoktatási intézménybe.

<sup>3</sup> Loy szerint nem mindegy, hogy vertikális vagy horizontális mobilitásról beszélünk; fontos a távolság (kék gallérosból fehér galléros, de azon belül meddig jut?); státusz-, munkahely-, presztízsváltás; az elemzés alá vont egység (egyén, család, közösség?); a státusz objektív és szubjektív szintje; a mögöttes társadalmi mechanizmusok.

Számos kutató jutott arra az álláspontra, hogy a sport általi társadalmi mobilitás nem eredményez konstans, mélyreható pozitív változást az egyén életében, és nem feltétlenül egy alulról felfelé haladó vertikális tengelyen mozog, hanem lehet fordítva is. Loy (1974: 220) Lüschen németországi fiatalokkal végzett kutatását idézi, ahol a sportolók 14%-a felfelé volt mobilis, ugyanakkor egy 7%-os populáció lefelé. A szintén Loy által idézett Weinbert-Aron kutatás (1974: 220) eredményei szerint a fekete ökölvívók bár „mélyről” indulnak, és „magas” pozícióba jutnak, azonban a gazdasági előnyt nem tudják megtartani profi pályafutásuk lezárulta után, és visszazuhannak a kiinduló pozícióba vagy még rosszabb státuszba.

A sportolásra való igény nem velünk született képesség, hanem egy szocializációs minta követésének eredménye. Ennek legtöbb esetben elsődleges terepe a család, így a sportszocializáció, mely során az egyén elsajátítja a mozgást, a mozgás örömét, a sporttal kapcsolatos szerepeket, normákat, hagyományokat, nagyban függ az otthoni értékektől (Földesiné Szabó et al. 2010). Ha elfogadjuk a Maslow-i szükségletpiramist (Taskó 2014) – ahol a sporttevékenység a csúcson helyezkedik el –, nehezen elképzelhető, hogy például Magyarországon az underclasshoz tartozónak vélt fiatalok körében ugyanannyi esély lenne a szervezett keretek között végzett sporttevékenységre, mint a nagyobb kulturális és gazdasági tőkével rendelkező kortársaiknak. Vizsgálatok bizonyítják, hogy szemben az EU átlagnépességének sportolási szokásaival, ahol a lakosság 40 százaléka végez legalább heti egy alkalommal valamilyen edzést, a magyar lakosság mindössze 23 százaléka mozog rendszeresen. Ezen belül is aggasztó a társadalom legalsó rétegeiben elhelyezkedő lakosság sporthoz fűződő viszonya: mindössze 18% végez valamilyen rendszeres testmozgást (Perényi 2013: 241).

A fenti okfejtésből levonható a konklúzió, miszerint az, hogy az egyén milyen sportot választ, hogy sportol-e egyáltalán, legalább annyira determinált társadalmilag, mint az osztályhelyzetből fakadó, bizonyos pozícióktól, javaktól való megfosztottság, akkor akár triviálisnak is tűnhet arra a következtetésre jutni, hogy a drága, nehezen beszerezhető eszközigénnyel rendelkező sportágakat a magasabb társadalmi státuszú családok gyerekei választják, míg ennek ellenkezőjét az alacsonyabb pozícióban lévők. Azonban e gondolatmenet a jelenség jóval mélyebb rétegeire irányíthatja rá a figyelmet.

Földesiné Szabó Gyöngyi Roland Renson elméletét idézi (2010: 46), aki szerint a sportágakat különböző státuszszimbólumok jellemzik, melyek szimbolikája jelképesen visszatükrözi az azt választó egyén társadalomban betöltött pozícióját, illetve céljait, lehetőségeit. Renson szerint a felső középosztály tagjai olyan sportokat választanak, ahol jelen van a dominanciának egy megfogható instrumentuma (ütők, botok), a középosztály olyan sportokban felülreprezentált, ahol van háló, labda, cél (!), míg az alsó rétegek a test test elleni küzdelmet preferálják (birkózás, ökölvívás, futball).

Yiannakis (Földesiné Szabó et al. 2010: 46) amerikai egyetemistákat vizsgálva próbált meg adatokat gyűjteni a sportágválasztás és a társadalmi státusz–vagyoni helyzet relációjában. Eredményei alapján arra jutott, hogy minél magasabb volt a vizsgált egyetemista társadalmi státusza, annál exkluzívabb<sup>4</sup> sportágat választott magának. Hasonló eredményre jutott a Velencei és mtsai. (2008) által végzett kutatás is. Rendelkezésükre állt egy 1976-ban a KSI-ben végzett széles körű kutatás publikációs anyaga, amely az ott sportoló gyermekek családjainak társadalmi és vagyoni helyzetét vizsgálta. A kutatást 2007-ben megismételték a KSH égisze alatt, majd az eredményeket összehasonlították. Mind 1976-ban, mind pedig 2007-ben magasabb volt a KSI-ben sportoló gyermekek szüleinek iskolai végzettsége, mint az átlag; 1976 és 2007 között 9 százalékkal nőtt a szellemi foglalkozásuk száma az összlakosság, míg 26 százalékkal a sportolók szüleinek körében (Velencei et al. 2008: 27).

---

<sup>4</sup> Az exkluzivitás fokmérői: minél kevesebb testkontakt, a részvétel magas költségigénye, a szabályrendszer szűk körben való ismertsége.

Budapesten átlagosan a lakosság 50 százaléka rendelkezett a kutatás idején személygépkocsival, ugyanez a vizsgált szülőknél 82%. A saját tulajdonban lévő, lakáscélú ingatlan 1976-ban nem mutatott különösebb eltérést az átlag és a KSI-ben sportoló gyermekek szülei között. Azonban 2007-ben kiugró különbségeket mértek: az átlag budapesti gyermekre 21 m<sup>2</sup>-nyi terület jutott, míg a KSI-ben sportoló társára 25 m<sup>2</sup>. Ez 20 százalékos különbséget jelent.<sup>5</sup>

A KSI-ben – megerősítve Yiannakis vizsgálatát – létrejöttek homogén sportolói csoportok, melyek sportágak szerint elkülönültek egymástól. Az „elit szakosztályokban” magas társadalmi státuszú gyerekek alkotják az edzést látogatókat (kajak-kenu, atlétika, vízilabda); míg az alacsonyabb pozícióval rendelkezők többnyire az ökölvívást, kerékpározást, tornát választják. Aszerint is differenciálódott a sportágválasztás, hogy ki, milyen tőke javakkal rendelkezett: csak tudás tőke javak (atlétika, sportlövészet); tudás és anyagi tőke javak (öttusa, vízilabda) (Velencei et al. 2008: 28).

## Lélek

Szintén széles körben elterjedt elképzelés, hogy a sport pozitívan hat a személyiségfejlődésre. Aki sportol, „jó ember” lesz. Olyan morális iránytű, amely utat mutathat a felnövekvő generációknak és példaértékű lehet mindenki számára. A kutatók ugyanúgy, ahogy a sport „egyenlősítő” szerepével kapcsolatban, itt sem osztoznak teljes mértékben ebben az előfeltételezésben. A gondolat, hogy hasznosabb, jobb ember hozható létre a sport által, jelentősen megváltozott napjainkra. A szakemberek véleménye továbbra is megegyezik abban, hogy vannak pozitív hozadéka a rendszeres testmozgásnak, de megszűnt a sport ilyen mértékű idealizáltsága (Gombocz 2008). Ugyanakkor pozitív élettani hatása a tudósok körében vitán felül áll, és abban közmegegyezés van, hogy a testmozgás mind a test, mind pedig a szellem számára jótékony hatással lehet. *„Az emberi test fizikai és pszichikai funkcióival egyetemben osztatlan egész. Ebből következik, hogy a testnevelés előnyös feltételt teremt a szellemi fogékonysághoz, növelheti a tanulási kapacitást”* (Nádori 1995: 103).

Pikó és Keresztes (2007) 2004-ben a dél-alföldi régióban 14 és 21 év közötti fiatalok körében végeztek kutatást azzal a céllal, hogy megvizsgálják, milyen hatással van a sporttevékenység az értékorientációra, a pszichoszociális egészségre.<sup>6</sup> Kutatásuk eredményei szerint az aktívan sportolók között kevesebb volt a depressziós, nagyobb volt az öndeterminációba vetett hitük, jobban kötődtek az immateriális javakhoz, a külső értékek kevésbé voltak fontosak, mint nem sportoló kortársaik körében. Ezzel szemben a belső értékekkel nem volt szignifikáns kapcsolatban a sporttevékenység, vagyis a kutatók arra jutottak, hogy a sport önmagában nem fejleszti a személyiséget.

Hasonló eredménnyel zárult a Leonard (1988: 128) által idézett Mantel és Vender Velden kutatói munka is. A páros egy legalább két éve szervezett keretek között sportoló fiúkból álló csoportot hasonlított össze egy olyan kontrollcsoporttal, amelynek tagjai egyáltalán nem vettek részt ilyen jellegű tevékenységben. Azt vizsgálták, hogy a két csoport között milyen különbség van az értékorientációt illetően, mennyire tartják fontosnak a becsületességet mint értéket. Vizsgálatuk szerint a rendszeresen sportoló fiatalok mindössze 47 százaléka jelölte a becsületességet kiemelten fontosnak, ezzel szemben a kontrollcsoport tagjai között ez az arány 67% volt. Látszólag a kompetitív környezet nem determinálja arra a sportolót, hogy feltétlenül el fog sajátítani olyan értékeket és ki fognak benne alakulni olyan jellemvonások, amelyeket az adott kor társadalmi pozitívnak, illetve követendőnek

<sup>5</sup>

<sup>6</sup> A pszichoszociális egészséget az alábbi mutatók alapján mérték: egészségi, edzetségi állapot önminősítése; pszichoszomatikus tünetek gyakorisága; étellel való elégedettség; depresszív tünetek gyakorisága.

aposztrofál.

Tovább árnyalja az eddig felvázoltakat a Pintérmé Gazdag Anett és Nagykáldi Csaba (2008) által végzett longitudinális kutatás, melyben egy 34 fős (30 fiú, 4 lány) aikidót gyakorló csoportot vizsgáltak 2 éven keresztül, kérdőíves lekérdéssel. Az aikidókák mindegyikénél pozitív jellemfejlődésről számoltak be, olyan értékek interiorizálódásáról, illetve a meglévők megerősödéséről, melyek a civil és a sportolói életükben egyaránt hasznukra váltak. A kognitív szorongás minden vizsgált alanynál csökkent, ezzel ellentétben az önhatékonyság, illetve a sportönbizalom viszont nőtt a kérdéses időintervallumban (Pintérmé Gazdag, Nagykáldi 2008: 17). A kutatók ezt a fajta pozitív változást az aikidó sajátos módszereinek és szellemiségének tulajdonítják, ugyanis ebben a harcművészetben nem az ellenfél, hanem a sportoló önmaga felett aratott győzelmén van a hangsúly.

A sport lélektani hatásait elemezve nem kerülhetjük meg azt a jelenséget, amikor a profi sportoló elhagyja „szakmáját”, és az esetek egy jelentős százalékában még fiatalon, fizikailag és szellemileg aktívan, jó kondícióval lép be a civil életbe. Talán ez a visszailleszkedési fázis a társadalomba a legnagyobb kihívás és egyben legnagyobb presszió az egyén számára. Ahogy a fentebb már kifejtett gondolatmenet végén kijelentettem, a kompetitív környezet nem feltétlenül funkcionál „értékgyártóként”, úgy itt is sem feltétlenül ruházza fel a sportolót olyan képességekkel, melyek segíthetnek a krízisben. A „ha a ringben nem adtam fel, itt sem fogom” ereje nem mindig elég.

Oglivio és Tutko (Leonard 1988: 129) japán és mexikói olimpiákon vizsgáltak, akiknél kiderült, hogy sok esetben a kiemelkedő fizikai teljesítményükkel palástolták szorongásukat, önbizalomhiányukat és önértékelési zavarukat. Ezeknél a sportolóknál jóval nagyobb volt a kockázata annak, hogy az aktív, sikeres sportkarrierjük elmúltával „diszfunkcionálisan” működnek majd a civil életben, és hogy komoly életvezetési problémáik lesznek. Mihovilovic (1974) jugoszláv labdarúgókat vizsgált, hogy milyen lehetőségeik voltak a visszavonulás után, és hogy milyen pszichoszociális hatása volt a csapatból való kiválásuknak a személyiségükre nézve. A sportpályafutás elhagyása után a sportoló sok esetben izolálódott, a szociális kapcsolatai beszűkültek; ha képzetlen volt, nem talált megfelelő munkát, nőtt az alkoholfogyasztás és a dohányzás körükben.

Azt gondolom, az eddig felvázoltak jól tükrözik azt, hogy a coubertini sporteszmény, amely a sportnak valamiféle éteri, idealisztikus jelentőséget tulajdonít, nem minden esetben találkozhat a realitással. A felvázoltak fényében kijelenthető, hogy a sport nem feltétlenül segít a hátrányok leküzdésében, sok esetben inkább konzerválja azokat, és a jellemformáló ereje korántsem akkora, mint ahogy az a közgondolkodásban jelen van. Ugyanakkor kétségtelenül vannak pozitív fiziológiai és pszichés hatásai, és bizonyos esetekben funkcionálhat társadalmi mobilitási csatornaként.

Tisztában vagyok vele, hogy ennyi adatból nem lehet még messzemenő konzekvenciákat levonni, hogy külön kell kezelni a teljesítménysport amatőr és profi ágát a szabadidős sporttevékenységtől. Erre a típusú differenciálásra sajnos a megadott keretek között nincs lehetőség, és ez szigorúan véve nem is témája tanulmányomnak. Az idézett kutatási eredmények nagy része nem reprezentatív mintából született. Ugyanakkor azt gondolom, hogy a földrajzilag és időben is eltérő, különböző sportágak reprezentánsai között mért adatok mentén kirajzolódik valamiféle minta, amely arra enged következtetni, hogy hasonló fejlettségi szinten lévő; gazdasági, politikai, vallási értelemben egymáshoz közel álló társadalmakban ezek a folyamatok lekövethetőek és összehasonlíthatóak. A továbbiakban bemutatok két olyan gyakorlati – magyar és külföldi – „modell”, amely a sportot használja, hogy elősegítse a fiatalok emancipációját.



## „Fight for Peace”-felzárkóztatás küzdősportok által<sup>7</sup>

A Fight for Peace (a továbbiakban: FFP) program egy skót kulturális antropológus ötlete volt (Luke Dowdney), aki a mindennapi erőszak jelenségét vizsgálta az underclass fiataljai körében egyetemi éve alatt. Résztvevő megfigyelése során – végig együtt mozgott a fiatalokkal – nemegyszer keveredett ő maga is veszélyes helyzetekbe. Lehetőséget kapott 2000-ben, hogy egy Rio de Janeiro-i favelában működő NGO-ban dolgozhasson kutatóként. Hamar rájött, hogy a bűnözés és az utcai erőszak teljesen átszövi a fiatalok életét, és ha nem nyújtanak valamiféle alternatívát, akkor el fogják őket veszíteni.

Dowdney, aki maga is amatőr bokszoló volt, és 1995-ben brit egyetemi bajnoki címet szerzett, egy olyan holisztikus szemléletű modellt dolgozott ki, amelyben az ökölvívás az egyéni fejlesztéssel kombinálva hathatós alternatíva lehet a bandák „hívó szavával” szemben.

Az FFP 10 fővel indult, és ma egy világszerte ismert kezdeményezés, amely több mint 2250 gyermeket patronál (2007-ben megnyitották londoni akadémiajukat, a hírhedt Newham negyedben), a Global Alumni Program (GAP) keretein belül 25 ország 56 edzőtermével állnak kapcsolatban és segítik őket tanácsokkal. A program a kezdeti tétova lépésektől a mai komplex felzárkóztató rendszerig hosszú utat tett meg, amit négy szakaszra bontottak.

1. *Az ösztönös reakció:* A gyerekekkel való munka talán legnehezebb része volt, amikor megpróbálták áttörni a falat, amely elválasztja a mindennapos erőszak világában élő underclassbeli fiatal a többségi társadalomtól, annak iskoláitól, intézményeitől, normáitól.

2. *Konzolidáció:* A felismerés, hogy önmagában a küzdősport csak eszköz, nem cél. A célok meghatározásához azonban szükség van empirikus adatokra, ezért folyamatosan monitorozták a programot és kutatásokat végeztek, hogy a metodológiájukat kialakíthassák. A programban egy multidiszciplináris szakemberekből álló csapat dolgozik (edzők, pedagógusok, szociális munkások), akik több aspektusból is képesek egy-egy problémát megvizsgálni.

3. *Terjeszkedés:* Az így kialakított metódus modelljelleget vált, amely alkalmazható a kiindulóközegtől eltérő kulturális és földrajzi környezetben egyaránt.

4. *Fenntarthatóság:* Mint a legtöbb alulról szerveződő kezdeményezésben, itt is a fenntarthatóság, az anyagi bázis esetleges hiánya az Achilles-sarok, amin elbukhat minden. Ezt az FFP többek között úgy oldotta meg, hogy létrehozott egy saját sportmárkát (LUTA Clothing). Ez egy közösségi vállalkozás, amely a profit 50%-át eljuttatja az FFP-nek (Luta.co.uk). Mindemellett az FFP kiváló kapcsolatot ápol a helyi közösséggel, önkormányzatokkal, vállalkozásokkal.

Mint azt már említettem, a projektben a küzdősportok gyakorlásának lehetősége csak egy eszköz (thaiboksz, kickboksz, ökölvívás, MMA, capoeira, brazil dzsiudzsicu). Egy belépő a fiatalok világába, ami lehetőséget biztosít, hogy olyan támogatást kapjanak, amely segítségével pozitív irányban tudnak változtatni az életükön.

### A változás elmélete

Ahhoz, hogy valaki képes legyen megváltoztatni a saját életét, hosszú és kemény munkára van szükség. Aki csak az erőszakot és az ököljogot ismerte, annak rendkívül nagy kihívásokkal kell szembenéznie, ha egy olyan világban szeretne érvényesülni, ahol az addig szerzett készségei vajmi keveset számítanak az önmegvalósítás szempontjából. A program *öt pillére* a következő:

1. *Küzdősportok:* Az *Open Access* programban részt vevő szakemberek meggyőződése, hogy

---

<sup>7</sup> Forrásként a Fight for Peace hivatalos honlapját használtam, ahol nem, ott külön jelölöm szövegekői hivatkozásban.

a küzdősport olyan eszköz, amely által könnyen meg lehet szólítani az underclassbeli fiatalokat, felkelteni az érdeklődésüket. Az erőszak mindennapos az utcákon, így a lehetőség, hogy ez ellen fel tudják vértézni magukat, vonzza őket. Egy olyan eszköz, amely segítségével létrehozható a bizalmi kapcsolat, ami táptalaja lehet a szakemberekkel való további közös munkának.

2. *Oktatás:* Az FFP a sport mellett a *Pathways* program keretén belül nagy hangsúlyt fektet az oktatásra. Ezek a fiatalok óriási hátrányban vannak a jobb körülmények között lévő kortársaikkal szemben. Sokuknak a legalapvetőbb számolási és írás-olvasási technikákat is újra kell tanulniuk, ezért egy mentor-mentorált rendszerben foglalkoznak a diákokkal, speciális tanterv szerint haladva.

3. *Foglalkoztathatóság:* Igyekeznek minden gyereket felruházni olyan készségekkel, képességekkel, amelyek hasznosak lehetnek a modern munkaerőpiacon való érvényesülésben (CV-írás, állásinterjúra való felkészítés). Ezeket a tréningeket a támogató cégekkel szorosan együttműködve szervezik, lehetőséget adva a fiataloknak, hogy „éles” helyzetben is kipróbálhassák magukat.

4. *Iffúságsegítő szolgáltatások:* Minden FFP-ben sportoló és annak családja jogosult a szolgáltatások igénybevételére, melyek magukba foglalják a csoportos és egyéni foglalkozások lehetőségét, jogi tanácsadást, pszichológiai segítséget. A munkatársak foglalkoznak egyéni esetkezeléssel, utcai szociális munkával, és ha igény van rá, a családokat otthonaikban is meglátogatják.

5. *Iffúsági képviselő:* Az FFP bátorítja a fiatalokat, hogy vegyenek részt a szervezet formálásában, a döntések meghozatalában. A *Youth Council* keretein belül lehetőség van demokratikus úton, saját választott képviselőiken keresztül részt venni a működtetésben.

A hatékonyságot egy nagy ívű kutatás során igyekeztek felmérni 2011–2012-ben. A programban aktívan részt vevő fiatalok jelentős részénél pozitív változás állt be az attitűdökben. Londonban a gyerekek 74, Rióban pedig 47 százaléka nyilatkozott úgy, hogy az FFP segített távol tartani a bűnözéstől; 82% és 92% kevesebb „balhéba” keveredik az utcán. A londoni akadémia tagjainak 46 százaléka szerint javult a kapcsolata a családjával, a rióiak 80 százaléka számolt be arról, hogy jobban tiszteli a másik embert, és könnyebben elfogadja annak esetleges másságát. A *Pathways* programban részt vevők 41 százaléka talált 6 hónapon belül munkát Rióban, míg Londonban ugyanez az arány 46%. A program keretein belül sikerült kinevelniük több helyi, néhány országos és egy nemzetközi szinten jegyzett sportolót is (Sampson, Vilellai 2012: 3).

Sampson és Vilellai (2012) úgy látják, hogy a kulcsfontosságú beavatkozási pontok a következő területeken találhatóak a programban: megváltoztatni a testképet; megtanulni a másik emberre való odafigyelés fontosságát, a szabályok tiszteletét. Önkontroll. Inkább a ringben, mint az utcán bizonyítani a rátermettséget; a zsákot használni feszültséglevezetésre. Megtanulni beszélni a problémákról és fejleszteni az önkifejezést; a törődésre való képesség kialakítása, önfogadás és felelősségvállalás; a lehetséges életcélhorizont kitágítása, és a képesség megszerzése ennek megvalósításához.

A program eddigi bemutatásából világosan kirajzolódik egy tudatosan felépített, holisztikus elméleti keretbe helyezett gyakorlati modell képe. Az FFP nemcsak sportolókat nevel, hanem igyekeznek gyakorolni a klasszikus értelemben vett empowerment praxisát (Lakatos 2009). A következő fejezetben az itt leírtakat hasonlítom össze egy hasonló magyar kezdeményezéssel, ami szintén a küzdősporton keresztül szeretne pozitív változásokat elérni az underclassbeli fiatalok körében.

## Újpesti Cigány Közösségi Ház

Az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat (a továbbiakban: ÚCNÖ) 2013-ban nyújtotta be pályázatát Újpest város önkormányzatához, hogy elnyerjék annak támogatását az Újpesti Cigány Közösségi Ház projekt megvalósításához.<sup>8</sup> Az elképzelés szerint a hátrányos helyzetű cigány fiataloknak és az újpesti cigány közösségnek egy olyan közösségi teret szerettek volna biztosítani, ahol a romaidentitás fejlesztésén és megélésén túl lehetőség lenne a súlyos hátrányokkal küzdő gyermekek felzárkóztatására is. Ebben a felzárkóztatásban kiemelt szerepet szántak a sportnak, azon belül is az ökölvívásnak.

Az újpesti cigány közösség számarányát tekintve a legnagyobb etnikai kisebbség a városrészben (6–8000 fő) (ÚCNÖ 2013: 4). Ezzel összhangban, az akkor még Cigány Kisebbségi Önkormányzat, már 1997-ben megfogalmazta a gondolatot, hogy létrehozzon egy olyan közösségi teret, ahol ez a nagy lélekszámú közösség ápolni tudja hagyományait, a cigány kultúrát. Az erre biztosított állami normatíva azonban gyakran az alapvető működést sem finanszírozta. „*A CKÖ program pályázatait vagy elbuktak (nem tartoztunk a roma politika főáramai közül egyikbe se), vagy neveléses összegeket nyerünk (melyeket több esetben visszautaltunk)*” (ÚCNÖ 2013: 6). Mindemellett egyre inkább érezhetővé vált, hogy a rendszerváltást követő társadalmi és gazdasági átalakulás során a cigányság sok szempontból vesztes pozícióba került, a gazdasági pozícióvesztés, a kisebbségi lét, a cigányság egy jelentős részét mélyszegénységbe, társadalmon kívüli létbe – az underclassba taszította.

Mindazon jelenségek, melyeket az underclass sajátjaként leírok dolgozatomban, a cigány fiatalok egy jelentős részénél jelen van a mindennapi életében. A problémás szerhasználat, prostitúció, szegregált iskolák, erőszak otthon és az utcán. „*Lenne egy csomó tehetséges gyerek, nagyon jó adottságaik vannak, de nem tudják végigcsinálni, azért mert drogoznak, mert nem járnak iskolába, nincs rendszer az életükben*” (Melinda, ökölvívóedző, szociális munkás).

Az ÚCNÖ már a megalakulása óta feladatának tekinti, hogy ezeket a problémákat megpróbálja kezelni valamilyen módon, de a tapasztalatok szerint mindez csak „tűzoltásjellegű”, és felőrlő, elaprózza az energiáikat. „*Említetted azt a fiút, aki kihajította a fémszéket a harmadikról, őt bevontátok a bokszbá? Nem, mert akkor még nem volt [bokszb]. Ő már Tökölön van. Egy nagyon nagy kudarccal indultunk*” (Gábor, ÚCNÖ-képviselő). Nem tudtak a kihívásokkal rendszerszinten foglalkozni, ezért 2013-ra konkretizálódott a terv, melynek alapja, hogy a rendszerszintű kihívásokra csak rendszerben gondolkodva lehet válaszolni.

### 6.1 A program

Az általános problémakör, amit meghatároztak, és ami véleményük szerint leginkább sújtja a fiatalokat, a következők:

1. Előítéletek a cigánysággal szemben: a cigányság egy jelentős része a jól megkülönböztethető rasszjegyek miatt látható kisebbség, ezért jóval nagyobb arányban van kitéve nyílt vagy burkolt diszkriminációnak, megnehezítve ezzel az integrációt.
2. Problémás szerhasználat.
3. Erőszak: iskolai és utcai, online tartalmak.
4. Jövőkép-nélküliség.

Tehát az alaphelyzet nagyon hasonló, mint ahogy az FFP programnál lehet látni. Adott egy anyagi, kulturális és társadalmi szinten is súlyosan deprivált közösség fiatalsága, és van egy az érdekükben munkálkodni akaró csoport, akik úgy gondolják, hogy a sport jó eszköz lehet az integrációs folyamatokban. Csak úgy, ahogy Rióban vagy Newhamben, Újpesten sem

---

<sup>8</sup> Forrásként az újpesti önkormányzatnak beadott pályázati anyagot, illetve az általam felvett interjúkat használtam. Ahol nem, ott lábjegyzetben vagy szövegszögletes hivatkozásban ezt külön jelzem.

képzelik azt, hogy a sport önmagában megoldást jelent a problémákra, de kiváló eszköz lehet ahhoz, hogy megszólítsák a fiatalokat, hogy behívják őket. *„Egy jó helyre, jó emberek közé behozod a gyereket. Ezt el fogja mondani otthon, és megpróbálsz behozni a szülőt. Ha egyszer vagy kétszer bejön a szülő, és jól érzi magát, beszélgetések vannak, bármi van, egy játék vagy valami, érted. Ha jól érzi magát, akkor azt mondja: hát nem fogok otthon ülni a »dzsuvában«, igaz? Bejövök ide. Egy értékbe jövök”* (János, az ÚCNÖ elnöke).

Ahogy az FFP esetében, úgy a főszervező, a közösségi ház megálmodója, Molnár István Gábor maga is komoly ökölvívó múlttal rendelkezik: 6 év versenyszerű ökölvívás, ebből 4 év válogatott kerettagként és 2 év válogatottként. Meggyőződése, hogy az ökölvívás segíthet olyan készségek kialakításában, amelyek egy kiegyensúlyozottabb, teljesebb élet felé segíthetik a roma fiatalokat, de csak abban az esetben, ha mindez párosul egy erős értékátadással az edző részéről, ha egyfajta apa-, pedagógusszerepet tölt be a sportoló életében. *„Hat évet versenyeztem, négy évig voltam válogatott kerettag, abból két évig voltam válogatott. Tudod, miért? Egyetlenegy dolog volt: az edzőm miatt. Olyan hatást gyakorolt rám – ugye, apám mellett mint férfi, meg az unokabátyám, így hárman – , hogy ez működött. Ott a meccset azért nyertem meg, meg azért jártam edzésre”* (Gábor, ÚCNÖ-képviselő).

A személyes élmény azonban nem lenne elég alap, hogy ezzel a módszerrel próbálkozzanak, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy a fiatalokat így lehet megszólítani, ezért jönnek be. *„Én ahhoz ilyen szempontból már öreg vagyok, hogy a saját magam akarátát rá akarjam valakire is erőltetni. Azért van ez a dolog [ökölvívás], mert a gyerekek ezt akarják. Ha a gyerekeket evvel tudom behúzni, hogy táncot tanítok meg bokszot, akkor azt kell csinálni. A tánchoz nekem oly mértékben nincsen közöm...!*

*De szeptembertől mindkettőt csinálni fogjuk, reggeltől estig”* (Gábor, ÚCNÖ-képviselő). Alapvető gondnak tartják, hogy a roma fiatalok nem tudnak úgy koncentrálni az iskolában, nem tudnak figyelni a tananyagra. Annyival másabb a közeg, mint amihez otthon hozzászoktak, hogy nem tudják értelmezni a hallottakat, és ezért unatkoznak, amiből előbb-utóbb konfliktus fog kialakulni.

*Jó esetben lefejelem az asztalt, rossz esetben elkezd másokat piszkálni. Nem is hallja, hogy a tanárnő mit mond neki, nem is tudja felfogni. Nem jut el a fülén keresztül az agyáig, mert az a hangszín, az a metodika, az az oktatási forma, az nála nem működik, mert az olyan, mint a légyzümmögés otthon, ha van 30 légy a lakásban. [...] Azért beszélnek hangosan, mert már halkán nem tudnak. Na, most ha ezt a pedagógus fölméri, és úgy előre ülteti – de hát nem a cigány gyerekeket szokták előre ültetni [...]. Meggyőződésünk, hogy a pedagógus kudarcra minden egyes gyengén teljesítő gyermek, főleg kiskorban.* (Gábor, ÚCNÖ-képviselő)

Elképzelésük szerint az ökölvívás nagyon sokat segíthet abban, hogy a koncentráció, a monotonitás-tűrőképesség fejlődjön, ami a produktív munkavégzés egyik alapja lehet.

*Meg kell tudni fogni a gyerekek figyelmét. Az ökölvívás az ugye arról szól, hogy van benne egy irtózatosan nagy monotoniatűrés, az állandó gyakorlás, a figyelés. Figyelni kell, mert fejbe kólintanak, érted? Amikor gyakorolják az egyeneseket: mindig, mindig, mindig, minél többször ugyanaz a mozgás. A láb, a koordináció, és folyamatosan figyelniük kell, érted? Ez rendkívüli módon [...] észrevétlenül fejleszti őt. Ha ő tudná, akkor nem csinálná, de élvezzi, meg van sikerélménye, ez nagyon fontos. Hát azt élvezed, amiben van sikerélményed.* (Gábor, ÚCNÖ-képviselő)

Mindez szerves része az ökölvívó programnak, amelynek szakmai-elméleti háttere megalkotásában részt vett dr. Kovács László, a Magyar Ökölvívó Szakszövetség elnöke, az Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat tagja.

*A testnevelés, a sport kiváló eszköz a „problémás” gyerekek, fiatalok nevelésében, fejlesztésében. Mindenekelőtt a mozgás, különösen pedig a megtervezett, céltudatos mozgás kiemelt jelentőségű az általános transzfer hatása miatt. Tudjuk, hogy a motoros funkciók fejlesztésével a tanulóhoz szükséges pszichikus érettség eredményesebben kialakítható: a nagymozgások (futás, szökdelés, kúszás, mászás) remekül előkészítik a finommozgásokat (rajzolás, írás, beszéd, manipuláció). A mozgásfejlődés és a kognitív fejlődés párhuzamosan halad, szoros összefüggés van a mozgás, az észlelés, az egyensúly és a tanulási képesség között. (ÚCNÖ 2013: 11)*

Hasonlóan az FFP-hez, az edző itt is lehetséges egyéni mentorként funkcionál, abban az esetben, ha a gyerekek erre van igénye. Az ökölvívóedző, Pécsiné Lázár Melinda szociális munkás. Fontosnak tartja, hogy figyeljen a gyerekekre, ezért törekszik a közvetlen kapcsolat kialakítására, hogy olyan bizalmi kötelék jöjjön létre, ami adott esetben segítheti a segítségnyújtást: „Hát, volt olyan gyerekem, akivel le tudtam ülni és ki tudott nyílni, de csak ha ketten voltunk. Amúgy nagyon nagy szája volt [...], szóval ő »gizdaskodott«, hogy ő a »jani«, és akkor egyszer csak leültem vele: neked valami problémád van, amit nem mondasz el – és akkor elmondta” (Melinda, ökölvívóedző, szociális munkás). Ugyanakkor az egyén a gondozáson túl igyekszik értékközvetítőként is funkcionálni, aki hitelesen tud átadni olyan normákat, amelyek építő jelleggel hatnak a gyerekek személyiségfejlődésére.

*Nem engedem úgy bokszolni őket, hogy nem látom, mit csinálnak. A balesetveszély miatt is, meg azért is, hogy a „fair play” meglegyen. Szólok is, ha rossz tenyerest üt, vagy tarkóra üt, vagy hátra vágja a másikat. Felhívom a figyelmét azokra a szabályokra, amelyek a kereteket megadják. A ring megadja, a szabályok megadják, és én azt betartatom mindegyik gyerekekkel. El is várom, hogy betartsák, és most akik járnak hozzám gyerekek, azok nem verekednek kint az utcán. (Melinda, ökölvívóedző, szociális munkás)*

Jelenleg 5-6 fiatal jár le rendszeresen edzeni, de vannak olyan napok, amikor ott vannak 12-en is, bár ezt megelőzi egy nagyobb toborzó munka (Facebook, külön megkeresés). Melinda szerint ez az egyik legnagyobb kihívás, hogy bevonzzák és bent is tartsák a gyerekeket. Jelenleg nincsenek versenyzőik, de ha megtörténik a tanoda épületének átalakítása (tornacsarnok) és az intézményi keretek is adottak lesznek (sportegyesület), akkor elkezdik a célirányos tréninget, ami viszont nagyobb szervezettséget, idő- és energiaráfordítást igényel, mind a gyerekek, mind pedig az edző részéről, de akkor sem lesz elsődleges szempont a karrierépítés. „Soha nem szabad a gyereket úgy túlerőltetni, ha nem akar versenyezni. [...] Amennyit ki lehet hozni a gyerekből, azt biztos ki fogjuk hozni. Lesz olyan, egy-egy gyerek, aki nem lesz képes versenyezni. Ő fejben nem tudja ezt végigcsinálni, de szerintem, ha elég akaratot meg önbizalmat tudunk adni a gyerekeknek, akkor végig fogja csinálni. Szeresse [a sportot, ez a lényeg]” (Melinda, ökölvívóedző, szociális munkás).

Az FFP-hez hasonlóan itt is egy holisztikus beavatkozási modellben gondolkodnak, amely több pilléren áll. Már maga a programnak otthont adó épület lokalizációja is segíti a közösségbe való beágyazódást. Újpest belső részén helyezkedik el a Tél u. 52. szám alatt. Könnyen megközelíthető, frekventált helyen van. Az ÚCNÖ szoros kapcsolatot ápol a családokkal, ami nagyon fontos a gyerekekkel folytatott munka szempontjából.

A sport mellett talán a legfontosabb célkitűzés a romaidentitás megőrzésére tett kísérlet. Molnár István Gábor úgy gondolja, hogy a rendszerváltással valami fontos kulturális érték veszett el a cigányság számára, amely nélkül nem képzelhető el a tényleges emancipáció. Azok a közösségi terek, ahol a cigányok megélhették a cigányságukat, ahol összejöhettek, ma hiányoznak. Ezt az űrt próbálják betölteni a Cigány Közösségi Házzal. „Meggzűntek azok a közösségi terek, amik régebben megvoltak, amik fontosak voltak a cigányságnak. Nemcsak

vidéken, hanem a városi környezetben. Sőt, a nyolcadik kerület, Mátyás tér. Ott, ha nem volt 3–400 ember hétvégeken lent a téren, akkor egy se. Olyan generációk, hogy ükapa-kisgyerek. Ott tanultak. Hallgatta [a gyerek], állandóan hallgatta a rajoknak [a zenészeknek] a tanítását” (Gábor, ÚCNÖ-képviselő).

Meggyőződésük, hogy a múlt ismerete nélkül nem építhető fel a jövő, nem lehet a közösségéért felelősséget érző, tevékeny roma állampolgárokat kinevelni úgy, hogy a cigányságukkal kapcsolatban csak negatívumokat tudnak felsorolni. „Az egyik fiatal roma leány meg is kérdezte tőlem, hogy miért beszélünk a múltról mindig. Mondom, a múltunkban van a jövőnk. Ha ezekről nem tudsz, hogy hogy éltünk, mint éltünk, hogy indult be a mozgalom, a munkásszállások a vidéki romáknak, érted? Akkor annyi!” (János, az ÚCNÖ elnöke)

Éppen ezért kiemelt helyen szerepel az a projekt, melynek célja, hogy a közösségi ház cigány helytörténeti múzeumként is funkcionáljon. Molnár több éve végez várostörténeti kutatómunkát. Az újpesti cigányság történetiségének felvázolása, dokumentumainak összegyűjtése volt a cél. Ahogy azt egy az ELTE-ARTSZ által szervezett egyetemi rendezvényen is elmondta: „csak azt fogja tisztelni a gyerek, amiről azt érzi, hogy az övé is, hogy hozzá is tartozik, része a történetének”.

A múzeumi intézményesülés mellett tervezik egy ökölvívó-egyesület létrehozását. Túl az eredeti célkitűzéseken az intézményesülés egyben megoldás is kíván lenni a folyamatos anyagi kiszolgáltatottságra és pénzügyi bizonytalanságra. A kulturális tárca muzeális osztálya már megadta a szakmai engedélyt, és elismerte a gyűjtemény megőrzendő muzeális értékét. Az intézményesüléssel együtt jár az állami dotáció – egyesületnél, múzeumnál egyaránt –, amivel kiszámíthatóbbá válik a fenntartás. „Nem lehet a gyerekeket felültetni, hogy ma van [oktatás, ökölvívás], mert ki tudom fizetni a pedagógust, holnap meg már nem tudom. És ide a legjobb pedagógusokat vettük fel” (Gábor, ÚCNÖ-képviselő).

Ehhez szükség van a Tél utcai épület teljes átalakítására, ami lehetővé teszi a folyamatos tárlatüzemeltetést, és magában foglalna egy az EU-szabványoknak megfelelő tornacsarnokot öltözővel, vizesblokkal. Ezek a munkálatok a tervek szerint 2014 nyarán megvalósulnak, a pénz nagy része rendelkezésre áll, a hiányzó összeget pedig megpróbálják pályázatok és szponzorok útján előteremteni.

Szeptembertől szeretnék elindítani pluszszolgáltatásokat: pszichológiai tanácsadás, szülői klub, középiskolai klub, pedagógusoknak szakmai konferenciák szervezése, fiataloknak pályaaorientáció. Az ökölvívás mellett pedig szeptembertől elindítják a táncanfolyamokat is. Az eddig leírtak alapján jól látszik, hogy a beavatkozási pontok és hangsúlyok hasonlóan vannak felépítve, mint az FFP-kezdeményezés esetében. Sajnos, mivel a program viszonylag rövid ideje üzemel, és folyamatos átalakuláson megy át, ezért nem állnak rendelkezésre olyan, az FFP-hez hasonló kemény adatok, azonban itt is látszik, hogy egy nagyon komoly szakmai háttérrel rendelkező, a közösségbe jól beágyazott, rendszerszemléletben gondolkodó szakembergárda dolgozik a sikerességén. „Ha nem hozol egy alternatívát [a gyerekeknek], az utcának egy alternatívát, akkor utána nem panaszkodhatsz, hogy ez a generáció »elment«. Siránkozhatunk, mert könnyebb lenne nekünk is a kocsmába siránkozni, hogy milyen szörnyű lett a világ, de tenni kell valamit” (Gábor, ÚCNÖ-képviselő).

## Összefoglalás

Azt gondolom, hogy az eddig felvázolt elméleti és empirikus adatok megfelelő bázist nyújtanak ahhoz, hogy alátámasszák elméletemet az underclassbeli, különösen nehéz helyzetben élő fiatalokkal való munkával kapcsolatban. Mint az jól kirajzolódik a szegénységgel, és azon belül is a leginkább deprivált rétegekkel foglalkozó tudományos diskurzus alapján, az erőszak és a maskulinitás megjelenítése rendkívül fontos eszköz a

csoporton és a közösségen belüli hierarchia kialakításában. Az agresszió, a verekedés nemcsak egy-egy néha megjelenő szegmense az életüknek, hanem gyakorlatilag ez az, ami sok esetben strukturálja azt. A fizikum szerepe felértékelődik, mert a testi erő, a fizikai fölény egyben lehetőség is, hogy az egyén kiharcolja magának azoknak a javaknak a birtoklását, amelyekkel ebben a specifikus társadalmi térben biztosabban tud „mozogni”.

Az a legkevésbé sem számít, hogy az említett javak a középosztálybeli és/vagy többségi társadalom számára nem relevánsak vagy egyenesen taszítóak. A mindennapi élet szervező ereje a „slumos közösségben” minden további nélkül felülírja a többségi elvárásoknak való megfelelés vágyát (ha egyáltalán volt ilyen). Az állam hivatalos intézményeiben (iskola, állami nevelőintézetek) reprezentálódó többségi normarendszer nem ér célt a „kapukon” túl, és ezen az sem változtat, hogy esetlegesen a Btk. teljes szigorával lesújtanak a „normasértőre”. Sok esetben a többségi társadalom hatalmi pozícióját megjelenítő normarendszer legkézzelfoghatóbb instrumentuma, a resztriktív intézkedések végrehajtója, a rendőrség vagy a büntetés-végrehajtás, nem elrettentő erő, csak megerősíti a kívülállás jogosságába vetett hitet.

Ebben a világban a társadalmi tőke nem azt jelenti, hogy bármikor telefonálhat az orvos, jogász, mérnök barátjának az adott személy, ha problémája támad, hanem azt, hogy képes-e viszonylag rövid időn belül 10–15 embert maga köré verbuválni, ha arról van szó, hogy vélt vagy valós sérelmét meg kell torolni. Gus Van Sant *Good Will Hunting* (1997) című filmjében kiválóan világít rá erre az alapvető különbségre a Robin Williams által megformált pszichológus: „*Miért lődörög gorillákkal? – ahogy te hívod őket. – Mert az ő kedvéért bármelyikük szétverné a fejed egy baseballütővel. Ezt hívják hűségnek.*” A kulturális tőke nem a világirodalom analitikus szintű ismeretét vagy a választékos aktív szókincs használatát jelenti egy argumentációban, hanem hogy a kellő pillanatban van-e annyira zorall, hogy felrakja a kezét, és összeüssenek. Egyáltalán felismeri-e, mikor kell támadni, és mikor kezét nyújtani.

Úgy látom, hogy az underclassban élő fiatalok megszólítására nem alkalmas a hagyományos szociálismunkás-eszköztár. Az egyéni esetkezelés bevett módszereit hasznosnak találom a bizalmi légkör kialakulása után, de ahogy Compton és Galaway is megfogalmazzák: „*az emberi kapcsolatok és a megértés nem alakul ki pusztán attól, hogy két ember, egy szociális munkás és egy ügyfél egy közös zárt térben összearva találják magukat. A kapcsolat, megértés és szabad közlés annak folyamán alakul ki, hogy a szociális munkás és a kliensrendszer együtt munkálkodnak valamilyen cél érdekében*” (2006: 129). A megszólítás, az alapok letétele nem működhet egy erősen hierarchizált pozícióban. Hiába, hogy a szociális munka mint professzió egyik legfontosabb alapértékének tekinti az ilyenfajta „alá-fölé rendeltség” eliminálását a segítő-kliens relációban<sup>9</sup>, az értő és érző odafordulás előtérbe helyezését (Szabó 2003), ha a szociális munkás sok esetben mégis valamiféle hatóságként van jelen az ügyfelek életében. Még ha a segítő nem is így látja saját magát és a szerepét, a szolgáltatást igénybe vevő tekinthet a szociális munkásra olyan szükséges rosszként, amit a „külső világ” testál rá, semmint segítőre, aki vele együtt gondolkodik a megoldáson. A szigorú, pontokba szedett esetkezelői rutin hasznos lehet egy felnőttél (ott sem mindig), de egy gyereknél nem a leghatékonyabb.

Szeretném kihangsúlyozni az első interakciós tér fontosságát, ahol meg lehet szólítani a célcsoportot. Erre kiváló lehetőséget nyújthat a sport. Az underclassban meglévő férfidominancia, maszkulinitás, a test test elleni küzdelem státuszszerző ereje, azt feltételezi, hogy viszonylag nagy hatékonysággal lehetne bevonni a gyerekeket a különböző sporttevékenységekbe, ezáltal megteremteni a lehetőséget a szociális és pedagógiai munkának.

---

<sup>9</sup> Már maga a segítő-kliens fogalompár is valami dichotóm kapcsolódást feltételez, ahol mintha egy végtelenül polarizálódott tengely két végén levő szubjektum nézne szembe egymással.

Kiderül az idézett tanulmányokból, hogy a sport nem minden esetben egyenlősít, sőt sokszor inkább hozzájárul az egyenlőtlenség fenntartásához. A profi karrier lehetősége csak rendkívül kevés embernek adatik meg, és felmerül a kérdés, hogy a hosszú távú emancipációs célok elérése érdekében valóban ez a legmegfelelőbb út-e. Beszédesebb, hogy a társadalmi mobilitás szempontjából, a profi baseballjátékosokat vizsgálók is a felsőoktatásban részt vevők arányának növekedését hangsúlyozták, mint legfőbb mobilitási csatornát befolyásoló tényezőt (Charnofsky 1974). Ez a fajta korreláció az iskolai karrier és a sporttevékenység között összefügghet azzal, hogy a baseballt mint ütősportot, a módosabb társadalmi rétegekhez kötik, így az abban való részvétel implikálhat olyan értékinteriorizációt, amely a mobilitás irányába hat.

Az álláskereső megoszlása iskolai végzettség szerint. Forrás: NSZF, 2013.

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat táblázatában is jól látszik, hogy Magyarországon a diplomával rendelkezők mindössze 1,8 százaléka nem rendelkezik bejelentett munkával, szemben a 8 általános vagy annál kisebb iskolai végzettséggel rendelkezők 40,3 százalékos munkanélküliségével. Ez azt mutatja, hogy az oktatás, pusztán az anyagi biztonságot tekintve, nagyobb eséllyel biztosít létbiztonságot, mint a profi sport. Enélkül pedig nehezen elképzelhető bármiféle mobilitás vagy emancipáció a közösség számára.

Fontos meghatározni, hogy mit tekintünk egyáltalán mobilitási csatornának, mi lenne az az emancipatórikus modell, amiben gondolkodunk. A kritikai pedagógia egyik legfontosabb eleme, hogy a hatalomtól megfosztottak csöndre vannak ítélve a többségi társadalom által, ami nemcsak a szó világformáló praxisának lehetőségétől fosztja meg az egyént, hanem azt is „torzítja”, aki ennek a rendszernek a látszólagos kedvezményezettjeként éli a mindennapjait (Mészáros 2005). Freire (2003) azt mondja, hogy az elnyomottak magukban hordozzák az elnyomók elvárásait, azok értékrendjét vetítik magukra kritikátlanul, így nincs esélyük arra, hogy ezen változtassanak, hogy hallgatásuk kultúráját megtörjék. Azt gondolom, hogy ez az, amit emancipációnak lehet hívni, és a társadalmi mobilitásnak csak úgy van értelme, ha a felfelé törekvő ember érez arra felelősséget, hogy a vele „egyívású” a még lent lévőknek adjon valamit abból a többletből, amit megszerzett; hogy szóljon azok helyett, akik nem tudnak szólni. Ebben az értelemben a profi sport inkább elnémít, individualizál és asszimilál, semmint képessé tesz és hatalommal ruház fel. Mindemellert nem elhanyagolható azért az a tény sem, hogy egy kiemelkedő sportoló vagy sportesemény sokat nyújthat egy közösségnek, amely közösség tagjai úgy érezhetik, ők is győztek; a dicsőség fényéből rájuk is vetült azáltal, hogy a fiuk, lányuk, csapatuk győzelmet aratott.

Ha eltekintünk a sportban mint iparágban rejlő kockázati tényezőktől az emancipációra nézve, és a szabadidő-jellegű sporttevékenységet vizsgáljuk mint az emancipáció kapuját, ahol az edző, szociális munkás, pedagógus egyfajta mentorként, értékátadóként működik, akkor igenis óriási lehetőségek rejlenek benne.

Az FFP eredményei és az újpesti program eddigi elfogadottsága azt bizonyítják (Újpest esetében további vizsgálatokra van szükség), hogy hiteles, jól felkészült szakemberekkel, valamint a fenntarthatóságot biztosító anyagi bázissal együtt a sport jó intervenciós terep lehet, és ilyenformán hozzásegítheti az underclassbeli fiatalokat az emancipációhoz vezető első lépések megtételéhez.



## Felhasznált irodalom

- Ambrus Péter (2000): A Dzsumbuj. Egy telep élete. Szeged, Lazi Bt.
- Anóka Eszter (1981): IX., Illatos út 5. In Berkovits György–Lázár István (szerk.): Folyamatos jelen – Fiatal szociográfusok antológiája. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.
- Az aikidó eredete és alapelvei. aikido.hu <http://aikido.hu/az-aikido-eredete-es-alapelvei/> (Utolsó letöltés: 2014. 03. 30.)
- Budapest Főváros IV. kerület Újpesti Cigány Nemzetiségi Önkormányzat Újpesti Cigány Közösségi Ház programja 2013.
- Carrington, Bruce(1986): Social Mobility, Ethnicity and Sport. British Journal of Sociology of Education, Vol. 7, No. 1. 3–18.
- Charnofsky, Harold (1974): Első osztályú profi baseball-játékos mint sztár és mint valóság. In Balyi István–Dr. Takács Ferenc (szerk.): Sportszociológia. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Compton, Beulah Roberts–Galaway, Burt (2006): Problémamegoldás: A szociális munka folyamata. In Hegyesi Gábor–Talyigás Katalin (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata 1. Budapest, Wesley János Kiadó.
- Dowdney, Luke (2003): Children of the Drug Trade: A Case Study of Organised Armed Violence in Rio de Janeiro. 7[Letras], Rio de Janeiro.
- Dunning, Eric (1974): A sportszociológia néhány elméleti kérdése. In Balyi István–Dr. Takács Ferenc (szerk.): Sportszociológia. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Földényi F. László: Leni Riefensthal és az Akarat diadala. Filmvilág, 1991/12. 24–29.
- Freire, Paulo (2003): Az elnyomottak pedagógiája. In Kozma Tamás–Tomasz Gábor (szerk.): Szociálpedagógia – Szöveggyűjtemény. Budapest, Osiris Kiadó.
- G. Hohrod–M. Eschbach: Óda a sporthoz. Nou San Trafford Blog, 2008. 07. 31. [http://nst.blog.hu/2008/07/31/oda\\_a\\_sporthoz\\_1](http://nst.blog.hu/2008/07/31/oda_a_sporthoz_1) (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)
- Gombocz János: Sport és nevelés. Magyar Edző, 2008/3. 34–36.
- Ignits Györgyi–Nagy Ágnes: Munkaerő-piaci helyzetkép a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján 2012. A Nemzeti Munkaügyi Hivatal Kutatási és Elemzési Főosztálya, Budapest, 2013. OTP Bank Bozsik-program: folyamatosan nő a gyerekek száma. mlsz.hu <http://www.mlsz.hu/blog/2013/11/13/otp-bank-bozsik-program-rohamosan-no-a-focizo-gyerekek-szama/> (Utolsó letöltés: 2014. 03. 30.)
- Ilyen a bokszt: elfogyott a pénz a mintaakadémián. [http://hvg.hu/itthon/20140131\\_Ilyen\\_a\\_bokszt\\_elfogyott\\_a\\_penz\\_a\\_mintaaka](http://hvg.hu/itthon/20140131_Ilyen_a_bokszt_elfogyott_a_penz_a_mintaaka) (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)
- Illyés Gyula (1991): Puszták népe. Móra Könyvkiadó.
- Kemény István–Jankó Béla: A cigányok foglalkoztatottságáról és jövedelmi viszonyairól a 2003. évi országos cigánykutató alapján. *Esély*. Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat 2003/6. 58–72.
- KSI Sportegyesület [http://www.sportolj.hu/ksi\\_sportegyesulet](http://www.sportolj.hu/ksi_sportegyesulet) (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)
- Ladányi János–Szelényi Iván (2004): A kirekesztettség változó formái. Közép- és délkelet-európai romák történeti és összehasonlító szociológiai vizsgálata. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Lakatos Kinga (2009): A képessé tétel folyamata. Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete. [http://www.kka.hu/\\_Kozossegi\\_Adattar/Azadatt.nsf/1c4dc4b986e230d1c1256a08003a235e/14c544c36a68ce4fc12575d9002dfc69?OpenDocument](http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/1c4dc4b986e230d1c1256a08003a235e/14c544c36a68ce4fc12575d9002dfc69?OpenDocument) (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)
- Leonard M. Wilbert(1988): A sociological perspective of sport. New York, Macmillan Publishing Company.
- Lewis, Oscar (1968): Sánchez gyermekei. Budapest, Európa Könyvkiadó.

- Lister, Ruth (1996): Search of the Underclass. In Lister, Ruth (szerk.): Charles Murray and the Underclass: The Developing Debate. London, IEA Health and Welfare Unit in association with the Sunday Times.
- Loy, W. John Jr. (1974): A sport kutatása és a társadalmi mobilitás. In Balyi István–Dr. Takács Ferenc (szerk.): Sportszociológia. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Mészáros György: A „rossz arcúak” szava: a kritikai pedagógia kihívása. Iskolakultúra, 2005/4. 84–102.
- Mihovilovic, Miro A. (1974): A versenyzéstől visszavonult sportolók helyzetének vizsgálata. In Balyi István–Dr. Takács Ferenc (szerk.): Sportszociológia. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Molnár István Gábor: Csóka, az ökölvívó. Híres újpesti cigányok 12. Újpesti Napló, 2008/3.
- Murray, Charles (1996): The Emerging British Underclass. In Lister, Ruth (szerk.): Charles Murray and the Underclass: The Developing Debate. London, IEA Health and Welfare Unit in association with the Sunday Times.
- Nádori László (1995): A szomatikus nevelés a testkultúra jelentősége. In Dr. Papp Gábor–Dr. Vass Miklós–Dr. Soós István (szerk.): Sportszociológia szöveggyűjtemény 1. Pécs, Janus Pannonius Tudományegyetem.
- Ökölvívás: akadémia mintaprogram indult Szolnokon. nemzetisport.hu <http://www.nemzetisport.hu/okolvivas/okolvivas-akademia-mintaprogram-indult-szolnokon-2241377> (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)
- Perényi Szilvia (2013): Alacsonyán stagnáló mozgástrend: a fizikai inaktivitás újratermelődése. In Székely Levente (szerk.): Magyar ifjúság 2012. Kutatópont.
- Pikó Bettina–Keresztes Noémi (2007): A sport egészségpszichológiája. A sportolási gyakoriság hatása serdülő fiatalok életcéljaira, értékorientációira és pszichoszociális egészségére. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Pintérné Gazdag Anett–Nagykálldi Csaba: Az aikido hatása a személyiségvonásokra egy longitudinális vizsgálatban. Magyar sporttudományi szemle, 2008/4. 16–19.
- Racism, Ethnic Discrimination and Exclusion of Migrants and Minorities in Sport: A Comparative Overview of the Situation in the European Union. European Union Agency for Fundamental Rights, 2010 <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/racism-ethnic-discrimination-and-exclusion-migrants-and-minorities-sport-situation> (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)
- Rácz József (1998): Etnográfia és droghasználat. Vizsgálatok a Jereván-lakótelepen. In Rácz József (szerk.): Ifjúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák. Válogatott tanulmányok. Budapest, Scientia Humana.
- Rácz József (1998): Semmittevés. Lakótelep és szegénynegyed-mentalitás. Az ökológiai perspektívától a posztmodern szubkultúra elméletekig. In Rácz József (szerk.): Ifjúsági (szub)kultúrák, intézmények, devianciák. Válogatott tanulmányok. Budapest, Scientia Humana.
- Sampson, Alice–Vilellai, Rita Maria (2012): Fight for Peace in Rio and London – Assessing their Progress and Impact. London, Centre for Institutional Studies, University of East London.
- Sant, Gus Van (1997): Good Will Hunting. Miramax, USA.
- Schwartz, Gary(1987): Beyond Conformity or Rebellion. Youth and Authority in America. The University of Chicago Press.
- Show, R. Clifford–Mckay, D. Henry (2001): A fiatalkori bűnözés és a városi körzetek. In Rácz József (szerk.): Szabálykövet(él)ők és bajkeverők. Devianciák. Bevezetés a devianciák szociológiájába. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Silber, Laura–Little, Allan (1996): Jugoszlávia halála. Budapest, Zrínyi Kiadó.

Spéder Zsolt (2002): A szegénység változó arcai. Tények és értelmezések. Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó.

Szabó Lajos (2003): A szociális eszmény gyakorlati kérdései. Budapest, Wesley János Lelkészképző Főiskola.

Tábori Zoltán (2009): Magdolna negyed. Budapest, Osiris Kiadó.

Taskó Tünde (szerk.): Pszichológia elméleti alapok. Eger, Eszterházy Károly Főiskola.

<http://www.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/index.html> (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)

Velencei Attila–Kovács Árpád–Szabó Tamás–Szabó Attila: Társadalmi változások a magyarországi sportutánpótlás-nevelésben egy sportegyesület tükrében. Magyar sporttudományi szemle, 2008/4. 25–30.

Willis, Paul (2000): A skacok. Iskolai ellenkultúra, munkáskultúra. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

Wilson, J. William (2006): Social Theory and the Concept of Underclass. In Grunsky, B. David–Kanbur, Ravi (szerk.): Poverty and Inequality. Stanford, California, Stanford University Press.

Földesiné Sz. Gyöngyi–Gál Andrea–Dóczi Tamás (2010): Sportszociológia. Budapest, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar.

Ignits Györgyi–Nagy Ágnes (2013): Munkaerő-piaci helyzetkép a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján 2012. Budapest, A Nemzeti Munkaügyi Hivatal Kutatási és Elemzési Főosztálya.

Wacquant, Loic (1997): „Elias in the Dark Ghetto.” *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 24. 340–348.

Willis, Paul: A skacok. Iskolai ellenkultúra, munkáskultúra. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2000.

#### **Online forrás:**

„A sport stratégiai ágazat”. Fidesz.hu 2013. 11. 26 <http://www.fidesz.hu/hirek/2013-11-26/a-sport-strategiai-agazat/> (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)

Ilyen a boksztól elfogyott a pénz a mintaakadémián. [http://hvg.hu/itthon/20140131\\_Ilyen\\_a\\_boksztol\\_elfogyott\\_a\\_penz\\_a\\_mintaaka](http://hvg.hu/itthon/20140131_Ilyen_a_boksztol_elfogyott_a_penz_a_mintaaka) (Utolsó letöltés: 2014.03.31.)

Lakatos Kinga: A képessé tétel folyamata. Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában. Budapest, Közösségfejlesztők Egyesülete, 2009. [http://www.kka.hu/\\_Kozossegi\\_Adattar/Azadatt.nsf/1c4dc4b986e230d1c1256a08003a235e/14c544c36a68ce4fc12575d9002dfc69?OpenDocument](http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/1c4dc4b986e230d1c1256a08003a235e/14c544c36a68ce4fc12575d9002dfc69?OpenDocument) (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)

Taskó Tünde (szerk.): Pszichológia elméleti alapok. Eger, Eszterházy Károly Főiskola. <http://www.ektf.hu/hefoppalyazat/pszielmal/index.html> (Utolsó letöltés: 2014. 03. 31.)